

روش‌های محافظت از شهود در فرایند
محاكمه از نظر حقوق جزای افغانستان

دکتر عزیزالله فصیحی *

* عضو هیئت علمی پوهنتون خاتم النبیین (کابل) (azizfashi@yahoo.com)

تاریخ دریافت: ۹۵/۳/۴

تاریخ تأیید: ۹۵/۶/۲۰

چکیده

شهود در معرض خطر جانی و حیثیتی قرار دارند و کسانی که از شهادت در محاکمه و اثبات جرایم ضرر می‌بینند با شهود ممکن است برخورد خصمانه کنند حال قانون گذار برای حمایت از این شهود در فرایند محاکمه در موضوعات جزایی، اقدامات و تدابیری را لحاظ نموده است که عبارتند از مخفی نمودن هویت شاهدان و اقامه شهادت از پشت پرده و تغییر دان صدای شهود و اقامه شهادت از راه دور با توسل به وسایل اتباط از راه دور مانند ارتباط تلویزیونی. همچنین برای محافظت از شهود می‌توان مکان ادای شهادت را در خارج از محکمه در نظر گرفت و حتی می‌توان محاکمه را غیر علنی دایر نمود و یا حق سوال متهم از شهود را ساقط نمود و این اقدامات نباید به حق دفاعی متهم صدمه وارد نماید و هرگونه تدابیر حفاظتی از شهود اگرچه برخلاف منافع مظنون و متهم است اما در راستای تأمین منافع جامعه و ایجاد آرامش برای شهود است تا نظام قضایی بتواند در اثبات جرایم از طریق اقامه شهادت، بهره مند شود و شهود نیز آسیب نبینند.

واژگان کلیدی: شهادت، شاهد، متهم، محاکمه، افغانستان، حمایت و روش‌ها.

مردم با ادای شهادت نسبت به برقراری عدالت کیفری در فرآیند محاکمه، کمک شایانی دارند، بدون شک، اغلب افراد اجتماع به دنبال یک زندگی آرام و به دور از هرگونه نگرانی احتمالی هستند و هرگاه در سیر زندگی خود احساس خطر یا ناامنی نمایند دچار حساسیت می شوند لذا برای ایجاد جامعه امن و برقراری امنیت و آرامش سرتاسری نیاز به مشارکت فعال شهروندان و ساکنین اجتماع در فرایند شناسایی و اثبات جرایم است و بدون همکاری و همیاری آنان حکومت با مشکلات فراوانی مواجه خواهد شد زیرا مردم چشم و گوش همگانی و پیکره سنگین هر کشوری هستند، اگر دستگاه حکومتی و قضایی به تنهایی بخواهد در جامعه پیچیده و حرفه ای و کلان امروزی جرایم را کشف؛ متهم را، تعقیب و اتهام را اثبات و در نهایت مجرم را مجازات نماید، جدای از این که این مهم به راحتی محقق نخواهد شد، بلکه بسیاری از جرایم در پشت ارقام سیاه جرم باقی خواهد ماند. در این جا جمع میان صیانت از حقوق افراد و امنیت و آرامشی که به دنبال آن دارد و پاسداری از امنیت اجتماع و حفظ بقای آن اسباب تعادل و توازن میان این دو حق را فراهم می کند.

شهروندی که در مقام همکاری با عدالت و حمایت از اجتماع حاضر به ادای شهادت و کمک به اثبات جرم و دستگیری مجرم می شود. هر چند حقوق اجتماع را صیانت نموده است ولی چه بسا حقوق فردی و امنیت و آرامش زندگی خود را به مخاطره انداخته و در خطر انتقام جویی و سلب آسایش و امنیت به ویژه از سوی مجرم قرار گیرد.

صیانت از حقوق فردی شاهد و دستیابی به اظهارات واقعی و صادقانه او در کنار حمایت از حقوق فردی شاهد از یک سو و صیانت از حقوق اجتماع با کشف و اثبات جرایم از طرف دیگر، اساس و مبنای محافظت از شهود را بنیان می گذارد. از این رو، برای این که شهود در ادای شهادت و کمک به اجرای عدالت جزایی گرفتار تردید نشده و احساس خطر ننمایند، باید از آن ها حمایت های موثری صورت پذیرد، زیرا مرتکبان به منظور فرار از دست قانون و اجرای عدالت به هر شیوه ای و حتی تهدید شهود و ترساندن آن ها متوسل می شوند. بنابراین، با حمایت از شهود در برابر تهدید جنایت کاران چه در جریان تحقیقات ابتدایی و مراحل پولیسی و ثارنوالی و چه در مرحله محاکمه و نیز بعد از آن می توان زمینه حضور آنان را به صورت ایمن از هرگونه هراس، فراهم نمود. حفاظت از شهود در پرتو اقدامات حمایتی مختلفی امکان پذیر است توجه به قوانین

کشورهایی که برنامه های محافظت از شهود را اعمال می نمایند و با توجه به این موضوع که تدوین کنندگان این قوانین و اسناد، اقدامات حمایتی مختلفی را به منظور حمایت از شهود مورد توجه قرار داده اند. چه بسا یک رویکرد حمایتی در یک سند بین المللی مورد توجه قرار گرفته است و در سایه این اسناد است که قانون گذاران گاهی با اتخاذ راهکارهای کیفی به حمایت از شاهد پرداخته و در برخی موارد حمایت آن ها از شاهد به صورت اتخاذ تدابیر غیر کیفی بوده است بنابراین حمایت از شهود می تواند یک سری اقدامات سرکوب گر و کیفی باشد و نیز یک سیاست حمایت محور از شاهد در قالب برنامه ها و سازوکارهای غیر جزایی امکان پذیر است.

حمایت از شاهد از طریق اتخاذ راه کارهای غیر جزایی بیش از اقدامات جزایی مورد توجه قرار گرفته است. آن چه که در رابطه با روش های حمایتی، قابل ذکر می باشد، این است که تدابیر مذکور می تواند به صورت دایمی و یا موقتی اعمال شود. معیار تعیین حمایت دایم و یا حمایت موقت، ضرورت اعمال این حمایت ها است. در صورتی که حمایت موقت از شاهد ضرورت داشته باشد، این حمایت محدود خواهد بود و در صورت نیاز نیز حمایت برای مدت طولانی تری اعمال خواهد شد. بدین معنا تا زمانی که تهدید وجود دارد حمایت هم وجود دارد و چه بسا شاهد تا پایان عمرش تحت حمایت و حفاظت لازم قرار گیرد. و از جانب دیگر حمایت از شهود چه به صورت کیفی یا راه کارهای دیگر به دو صورت قابل تصور است یکی به صورت عام که شامل همه شهود بشود و دیگری به صورت خاص که برخی از شهود با توجه به وضعیت اجتماعی و شخصیت آنها ایجاب می نماید که حمایت ویژه ای با شکل و شمایل مناسبی داشته باشند حمایت از شهود در تمام دعاوی مدنی و جزایی لازم است اما در این پژوهش فقط به مکانیزم حفاظتی شهود در دعاوی جزایی می پردازیم مباحث محافظت و حمایت از شهود به صورت دقیق و نظام مند در سال ۱۳۹۳ ه.ش در قانون اجراءات جزایی افغانستان بیان شد و فصل هفتم از باب اول این قانون را به خود اختصاص داد و در این تحقیق تلاش می کنیم شیوه های محافظت و حمایت از شهود را با تأکید و توجه خاص به این قانون مورد ارزیابی و بررسی قرار دهیم و سوال اصلی این است که قانونگذار افغانستان با چه روش هایی از شهود در فرینده محاکمه حمایت سازنده و حفاظت سودمند می نماید؟ در فرضیه باید چنین بنویسیم که قانون گذار افغانستان در قانون اجراءات جزایی از شهود آسیب پذیر حمایت نموده است و روش های حمایتی و حفاظتی مبتنی بر مخفی نمودن هویت شاهد است و یا اینکه شهادت بر اساس تکنوژی روز از راه دور و بدون شناسایی یا بدون امکان دسترسی به شاهد انجام گیرد.

مبحث اول: حفاظت از شهود در محکمه با تغییر روند محاکمه

از آنجا که جان شهود در جلسه محاکمه گاهی در معرض خطر قرار می گیرد، لذا لازم است در این زمینه سازوکار حمایتی از شهود در جلسه محاکمه اتخاذ گردد، یکی از مهم ترین شیوه های محافظت از شهود، حمایت از شاهدی است که در جلسه دادرسی و محاکمه، حضور می یابد. مواجهه شاهد با متهم در همان جلسه ممکن است خطراتی را برای شاهد به دنبال داشته باشد. بنابراین، حمایت از این شاهد در جلسه دادرسی نیز ضرورت می یابد و این تدابیر حمایتی با اندیشه پیشگیری از جرم آنی نیز سازگار است. یکی از راه کارهای حمایتی بدین صورت است که در شیوه تحصیل شهادت در جلسه محاکمه، تغییر به وجود آید که به دو صورت امکان پذیر است:

گفتار اول: غیر علنی کردن جلسه محکمه

اجرای عدالت و رسیدگی منصفانه می طلبد تا جلسات محکمه به صورت علنی برگزار شود و در سیستم دادرسی اتهامی و نیز در روش دادرسی مختلط اصل بر علنی بودن محاکمه است علنی بودن دادرسی یکی از مهم ترین وسایلی است که می تواند امنیت قضایی را تضمین نماید و یکی از اصول راهبردی جلسه محاکمه، علنی بودن آن است که به شفافیت آن از منظر اثبات دعوی و مطابقت اتهام با قانون، کمکی شایانی می نماید. منظور از علنی بودن رسیدگی این است که افراد جامعه بتوانند آزادانه در جلسات دادگاه (محکمه) حاضر شوند و چگونگی روند رسیدگی را از نزدیک ببینند. علنی بودن دادرسی باعث می شود مردم به اجرای دقیق قوانین، بی طرف بودن دادرسان و وجود عدالت قضایی واقعی اطمینان خاطر پیدا کنند. (آخوندی، ۱۳۷۴: ۱۹۷) در این صورت است که مطبوعات و رسانه های گروهی می توانند افراد جامعه را از روند رسیدگی آگاه ساخته تا مردم عملکرد نظام عدالت قضایی را مورد سنجش و ارزیابی قرار دهند. بر طبق قانون اصول محاکمات مدنی افغانستان رسیدگی به دعاوی مدنی علنی خواهد بود و صدر ماده ۴۰ همین قانون بیان میدارد: (ماده ۴۰- رسیدگی به تمام دعاوی مدنی در محاکم جمهوری افغانستان علنی می باشد ...). و از سوی دیگر در قانون تشکیلات و صلاحیت محاکم قوه قضاییه افغانستان به صورت کلی بیان گردیده است که روند محکمه به صورت علنی خواهد بود و شامل دعاوی مدنی و کیفری خواهد شد. و همچنین در بند ۲ ماده ۵۲ قانون اجراءات جزایی موقت افغانستان مقرر میدارد: (جلسات قضات علنی بوده، هر شخص می تواند در آن حضور یابد مگر اینکه رئیس محکمه، بخشی از جلسه یا تمام آن را نظر به دلایل اخلاقی، حفظ راز خانوادگی یا حفظ نظم عامه سری اعلام نماید). و در ماده ۱۲۸ قانون اساسی افغانستان بیان شده است: (در محاکم افغانستان، محاکمه به صورت علنی دایر می گردد...). قانونگذار فرانسوی در قانون آیین

دادرسی کیفری فرانسه در جلسات دادگاه، اصل را بر علنی بودن رسیدگی قرار داده است. در همین راستا، اسناد بین المللی به منظور اجرای دادرسی (محاکمه) منصفانه و عادلانه نیز بر علنی بودن دادرسی تأکید نموده اند.

با این وجود که باید جلسات رسیدگی به دعوای جزایی بایستی علنی باشد ولی به خاطر حمایت از شهود می توان این جلسات را به صورت غیر علنی برگزار نمود و متأسفانه در قوانین افغانستان راجع به این مساله که به خاطر محافظت از شهود باید جلسه محکمه، غیر علنی دایر شود صراحتی وجود ندارد اما در ماده ۲۱۳ قانون اجراء جزایی افغانستان بیان شده است که جلسه قضایی علنی است، هر شخص می تواند در آن حضور یابد مگر اینکه رئیس، بخشی از جلسه یا تمام آن را نظر به دلایلی اخلاقی، حفظ اسرار خانوادگی یا حفظ نظم یا امن عامه، سری اعلام نماید. حال در این ماده اگرچه صراحتی در سری شدن جلسه به منظور حفاظت از شهود وجود ندارد اما در جایی که جان شهود در خطر است و احتمال اینکه غیر از متهم، افراد دیگری شهود را شناسایی کنند و در داخل و یا در خارج از جلسه، مورد ضرب و شتم قرار دهند می توان گفت مربوط به حفظ نظم می گردد و قاضی می تواند تمام یا قسمت استماع شهادت را در جلسه قضایی غیر علنی اعلام نماید.

گفتار دوم: ایجاد مانع بین شاهد و متهم

یکی دیگر از راه کارهای حفاظتی از شهود در جلسه محاکمه به وسیله تغییر شیوه تحصیل شهادت، ایجاد یک مانع بین شاهد و متهم است. در این شیوه حمایتی مانعی هم چون یک پرده بین متهم و اعضای جلسه از یک سو و شاهد از جانب دیگر ایجاد می شود. این تدبیر حمایتی و حراستی در صورتی می تواند مورد استفاده واقع گردد که متهم صدای شاهد را نمی شناسد و با قرار دادن پرده بین او و شاهد، متهم چهره شاهد را نمی بیند و چون صدای او را هم نمی شناسد، احتمال وقوع خطر و تهدید نسبت به آسایش و امنیت شاهد و خانواده اش تا حد زیادی پایین می آید. (مهدی پور، ۱۳۸۴: ۶۹) در واقع می توان گفت استفاده از این شیوه حمایتی دو امتیاز دارد:

امتیاز اول: متهم و مردم، شاهد را نمی بینند و حمایت از او به نحو مؤثری صورت می گیرد.

امتیاز دوم: اگر شاهد از حضور در انظار عمومی و صحبت کردن در این حالت بترسد، این تدبیر حمایتی مانع از انجام این امر می گردد. با وجود این که این تدبیر حمایتی از شهود، می تواند در عمل بسیار مفید و مؤثر واقع گردد، اما در قوانین فرانسه و اسناد بین المللی، به صراحت، سخنی از این شیوه حمایتی به میان نیامده است.

با این وجود، از آن جا که مصادیق حمایت از شهود در برخی اسناد بین المللی به صورت تمثیلی بیان شده است، می توان از این شیوه در موارد ضروری استفاده نمود، اما در عین حال باید توجه داشت که حقوق متهم در مخاطره قرار نگیرد. (باقری نژاد، ۱۳۷۸: ۱۱۹) این روش با حق متهم مبنی بر حق پرسش از شهود در تضاد می باشد شتید به همین خاطر در اسناد بین المللی و در قوانین فرانسه تصریح نشده است و در ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی ایران، مصوب ۱۳۹۲ ه.ش ذکر شده است: (چنانچه حضور شاهد متعذر باشد، گواهی به صورت مکتوب، صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده، با احراز شرایط و صحت انتساب ف معتبر است). حال در این ماده و نیز در سایر مواد قوانین ایران هیچ تصریحی برای استفاده از پرده در ادای شهادت بیان نشده است اما از فحوای ماده مزبور چنان استفاده می گردد که وقتی کتابت و فایل صوتی و تصویری دارای اثر است به طریق اولی می توان از ایجاد جایل میان شاهد و متهم در ادای شهادت استفاده نمود و اثر قضایی بر آن شهادت بار می شود اما در اینجا دو مشکل وجود دارد اول اینکه در حکم ماده مذکور، هویت شاهد ابراز و اثبات می گردد و فقط این شاهد در جلسه حضور ندارد و مشکل دیگر این است که این روش فقط برای زمانی است که حضور شاهد کتعی باشد و شامل موردی نمی شود که شاهد می تواند در جلسه حاضر

شود مگر اینکه ترس و واهمه شهادت از حاضر شدن در جلسه قضایی را از اسباب عذر بدانیم ولی در عین حال مشکل اول پا بر جا می ماند و در نتیجه بر بنیاد روش قضایی ایران نمی توان در عرصه ادای شهادت از پرده حایل میان شهود و متهمین بهره برد اما در ماده ۵۳ قانون اجراءات جزایی افغانستان، مصوب ۱۳۹۳ در بند ۳ فقره ا به صراحت بیان شده است برای اخفای خصوصیات ظاهری شاهد می توان ادای شهادت از عقب پرده غیر شفاف صورت بگیرد تاکید بر پرده غیر شفاف اشاره بر این است که لازم نیست شاهد شاهد بشناسد و هدف آن نیست که شهادت از پشت پرده صورت بگیرد و هدف اصلی آن است که متهم و نیز سایر مردم شاهد را نشناسند و به همین خاطر در فقره ۲ بند ۳ همین ماده ذکر شده است که در ادای شهادت می توان از دستگاه تغییر دهنده صور و صدا استفاده نمود بنابراین ادای شهادت از پشت پرده بدون تغییر صدا و نیز با تغییر دادن صدا امکان پذیر است البته اگر شاهد صدای شاهد را نشناسد دیگر نیازی به تغییر صدای شاهد نیست و ممکن است شاهد احتیاط نماید که در آینده از طریق صدای طبیعی او مورد شناسایی شاهد یا طرفداران وی قرار می گیرد در این صورت نیز می توان صدای شاهد را با کمک دستگاه تبدیل نمود.

مبحث دوم: تحصیل شهادت در خارج از جلسه قضایی

در برخی موارد حفظ امنیت شهود می طلبد تا شهادت شاهد در خارج از جلسه دادرسی استماع گردد. این شیوه حمایتی که بیشتر به منظور جلوگیری از مواجهه شهود یا متهم اتخاذ می گردد، به طرق مختلفی انجام می پذیرد.

گفتار اول: ادای شهادت از طریق وسایل ارتباط از راه دور

هدف اصلی از اتخاذ این شیوه حمایتی، جلوگیری از اضطراب شاهدی است که در صورت مواجهه با متهم، از ادای شهادت خودداری می ورزد این شیوه حفاظتی شامل تدابیر زیر است:

۱- هادت از طریق تلویزیون های مدار بسته، در این شیوه، شاهد در اتاقی غیر از اتاقی که متهم حضور دارد، ادای شهادت می نماید در حالی که متهم از طریق تلویزیونی که در اتاق محل حضور او وجود دارد، شاهد را ملاحظه می کند. این شیوه حمایتی به منظور جلوگیری از ترس شاهد اتخاذ گردیده و باعث می شود شاهد مطالب خود را راحت تر بیان کند.

۲- ادت از طریق ارتباطات ویدیویی، در این حالت، شهادت شاهد از طریق ارتباط ویدیویی اخذ می گردد. بدین معنا که یا شهادت شاهد از قبل ضبط می گردد و سپس برای متهم پخش می شود و یا این که ممکن است ارتباط ویدیویی به صورت زنده باشد. به نظر می رسد که برای جلوگیری از نفی حقوق متهم در صورتی که وی بخواهد از شاهد سؤالاتی را بپرسد، باید از شیوه دوم استفاده نمود. در این شیوه حمایتی برخلاف شیوه قبل، شاهد هم همانند متهم، جلسه و قضاوت را مشاهده می نماید.

۳- هادت از طریق پست الکترونیکی یا نامه، از این شیوه که به ندرت استفاده می گردد، شاهد مفاد اظهارات خود را از طریق پست الکترونیک یا پست عادی به آدرس پست الکترونیک یا آدرس محکمه می فرستد. از آن جا که این شیوه ادای شهادت از نظر مالی هزینه بسیار کمی را به شاهد تحمیل می کند و هم چنین در این صورت نیازی به اتخاذ تدابیر حمایتی دیگر که در برخی موارد بسیار پر هزینه نیز می باشند، نیست، استفاده از این شیوه می تواند بسیار مفید واقع گردد.

مخالفان این گونه شیوه های حمایتی دو ایراد را به استفاده از این تدابیر وارد می کنند:

ایراد اول:

چون در این شیوه ها، شهود در هنگام ادای شهادت مورد ارزیابی قرار نمی گیرد،

قضات قادر نیستند شهادت آنان را به درستی مورد سنجش قرار دهند. زیرا سرخی چهره، لکنت زبان، زیر و بم شدن صدا از طریق این وسایل قابل انتقال نیست.

ایراد دوم:

چون شاهد در مکانی غیر از جلسه قضایی ادای شهادت می نماید، تحت تأثیر فضای محکمه قرار نگرفته، به راحتی به شهادت دروغ متوسل می شود. در پاسخ به این ایرادات باید گفت که این ایرادات در زمانی که شهود در جلسه دادگاه به طور مستقیم نیز ادای شهادت می نمایند، وارد است. زیرا ممکن است شاهدی در اثر ترس، دچار سرخی چهره، لکنت زبان و.... گردد و هم چنین شاهدی بدون این که تحت تأثیر فضای محکمه قرار گیرد، به شهادت دروغ متوسل گردد، ایرادات مذکور، وارد نمی باشد.

بهره گرفتن از این شیوه در ماده ۵۳ قانون اجراءات جزایی افغانستان به صورت دقیق بیان شده است و این روش به صورت زنده و هم به شکل ضبط شده مورد توجه قرار گرفته است به نظر میرسد در فرض اینکه اتصال آنلاین امکان پذیر باشد نباید از نوار ضبط شده و روش آفلاین استفاده نمود چون حقوق متهم در طریقه آنلاین بیشتر رعایت می گردد و متهم می تواند سوالات لازم را از شاهد بپرسد و جواب های خود را دریافت نمود و نیز قضات ممکن است سوالاتی را در مورد شهادت داشته باشند که از شاهد بپرسند.

گفتار دوم: اقامه شهادت در نزد قاضی بدون حضور متهم

یکی دیگر از شیوه های تحصیل شهادت در خارج از جلسه قضایی، اخذ شهادت شاهد در اتاق قاضی است تا بدین وسیله از مواجهه شاهد با متهم جلوگیری به عمل آید. از سوی دیگر، قاضی ممکن است در دوسیه ای به این نتیجه برسد که امنیت عمومی در این است که عموم مردم متوجه اظهارات شاهد نشوند. (آخوندی، ۱۳۷۴: ۱۹۷)

در واقع انفرادی نمودن استماع به منظور جلوگیری از ارتباط و تبانی گواهان با یکدیگر و یا با متهم و یا شاکی است. (همان: ۱۳۷) اما هم چنین می توان گفت که یکی از اهداف قانون گذار از پیش بینی این مواد، حمایت از شهودی بوده که در صورت مواجهه با متهم، از ادای شهادت خودداری می نمایند در حقوق افغانستان استماع شهادت به صورت انفرادی صورت می گیرد ولی در هر صورت نتیجه شهادت باید به اطلاع متهم برسد و متهم حق دارد در صورت لزوم سوالات خویش را از شهود بپرسد بنابراین استماع شهادت شهود در اتاق مخصوص فقط در لحظه ادای شهادت و نیز از عصبانیت متهم و مشهود علیه که ناشی از شنیدن صوت شهود و رنگ چهره و جمال آنان باشد می کاهد ولی در نتیجه و شناخت شهود تفاوت اساسی ندارد و در ماده ۳۳ قانون اجراءات جزایی افغانستان مصوب ۱۳۹۳ ه.ش در این زمینه تصریح شده است که شهادت در محکمه اقامه می گردد و در بند ۶ ماده ۵۳ قانون اجراءات جزایی موقت آمده است که: (متهم و وکیل مدافع می تواند شهود و اهل خبره را مورد سؤال قرار دهند.) هم چنین در ماده ۵۵ همین قانون: پیش بینی گردیده است که شرط دلیل محسوب شدن شهادت شهود این است که در جریان تحقیق و ادای شهادت متهم و وکیل مدافع منتخب وی، حاضر بوده و در موافقتی قرار داشته باشند که بتوانند نسبت به مفاد شهادت شهود اعتراض کنند و یا از آنها سؤال نمایند در غیر اینصورت شهادت شهود و دیگر اسناد بدست آمده صرفاً جنبه قرینه را دارا خواهند بود. بنابراین شهادت شهود در اتاق مخصوص به معنی مخفی ماندن آنان تا ابد الدهر نخواهد بود حق پرسش از شهود یکی از حقوق اساسی متهم و مشهود علیه است و با اندیشه و فطرت انسانی سازگاری دارد و در اسناد بین المللی به این مسأله مهم تأکید شده است: این حق در اسناد بین المللی منطقه ای و اساسنامه های محاکم بین المللی ذکر شده است. به عنوان نمونه قسمت (د) بند ۳ ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادیهای اساسی، به این موضوع چنین پرداخته است: هر متهمی حق دارد که شخصاً یا به وسیله وکیل مدافع خود شهودی را که علیه او شهادت می دهند مورد پرسش قرار دهد و احضار و پرسش از شهودی که قادرند به نفع او شهادت دهند را در همان شرایط ناظر به شهود مخالف، به دست آورد.

اما با اینکه گفتیم حق پرسش متهم از شهود در اسناد بین المللی آمده است در عین حال تحصیل شهادت در اتاق قاضی، مورد توجه تدوین کنندگان اسناد بین المللی،

نیز واقع گردیده است. در ماده ۲-۷۵ مقررات دادرسی و ادله دیوان یوگسلاوی سابق و روآندا در ارتباط با حمایت از شهود آمده است (محکمه ممکن است مقرر دارد که رسیدگی در اتاق خصوصی خودش انجام گیرد...). هم چنین در ماده ۳-۸۷ قواعد دادرسی و ادله دیوان کیفری بین المللی مقرر گردیده (دادگاه بدوی ممکن است در مودر درخواستی که دریافت می دارد دستور دهد که جلسه رسیدگی در اتاق خصوصی قاضی انجام شود...) اهمیت اتخاذ این تدابیر به اندازه ای بوده است که در اسناد بین المللی نیز به صراحت به آن اشاره شده است اما سوال مهم این است که در نظام ادله اثبات دعوی افغانستان از این شیوه حمایتی از شهود استفاده می شود یاخیر؟ در جواب باید گفت صراحت قانونی در این باب وجود ندارد اما به صورت نسبی می توان از ماده ۵۳ قانون اجراءات جزایی دریافت که به این روش توجه نموده است و در فقره ۶ از نده ۳ این ماده آمده است: در صورتی که شاهد از ادای شهادت در حضور متهم امتناع ورزد یا اینکه شاهد در حضور متهم حقیقت را بیان نمی نماید کنار بردن متهم از سالن محکمه به جای دیگر جواز دارد و در این صورت وکیل مدافع و مساعد حقوقی می تواند در سالن محکمه حضور داشته و از شاهد استجواب نماید و حین برگشت دوباره متهم به سالن محکمه ف شهادت شاهد برای وی قرائت گردد. آنچه در این روش برای شاهد سودمند است آن است که در لظه ادای شهادت همراه با متهم نمی باشد و در هر صورت شاهد مورد شناسایی متهم قرار می گیرد.

گفتار سوم : حضور قاضی در محل اقامت شاهد

یکی دیگر از شیوه های تحصیل شهادت به منظور حفظ جان و حیثیت شهود این است که قاضی خود به اقامتگاه شهود رفته و اظهارات آنها را در آنجا استماع نماید و در صورتی که عذر قانونی از قبیل ناتوانی شهود از حضور در محکمه به دلیل مریضی و غیره باشد قاضی در نزد آنان برای استماع شهادت شان می رود و در محل اقامت شان اقدام به استماع شهادت آنها می نماید (ماده ۳۳ قانون اجراءات جزایی) ولی در این صورت نیز قاضی باید نتیجه شهادت را به متهم بیان نماید و از سوی دیگر متهم حق پرسش از شهود را دارد و این حق پرسش عام است شامل محکمه و غیر محکمه خواهد شد لذا متهم می تواند آدرس شهود را از محکمه بگیرد و برود از شهود در محل اقامت شان، سوال نماید بنابراین تحصیل دلیل در محل اقامت شهود اگرچه شهود را از رفت و آمد پر خطر مسیر محکمه و از آسیب پذیری آن مکان ادای شهادت مصون میدارد اما آنها در محل اقامت خود بعد از ادای شهادت یا در زمان سوال متهم در امان نخواهند ماند لذا این روش اگرچه حمایت نسبی از شهود را ایجاد می نماید ولی به صورت کامل از شهود حفاظت نمی کند مگر اینکه با یکی از موارد ذیل چاره اندیشی نماییم و قانونا به آن معتقد شویم تا شهود از حمایت کافی برخوردار شوند:

- ۱- مشهود علیه فقط از طریق ارتباط راه دور از قبیل ارتباط تلفنی یا نامه الکترونیکی سوالات خود را از شهود بپرسد و ما آن سوالات را مجزی حق پرسش متهم بدانیم و این ارتباط به گونه ای باشد که متهم به هويت شهود پی نبرد یا اگر آنان را شناخت دیگر از چنگ اتهام و مجرمیت خلاص نشود و مجازات به عهده او بار شود و خلاصی پیدا نکند تا به شهود آسیب برساند .
- ۲- یا به این صورت استماع شهادت در محل اقامت شهود به دور از چشم متهم صورت بگیرد و دیگر حق سوال متهم از شهود ساقط اعلام گردد و در نتیجه متهم هیچ وقت شهود را نبیند و نشناسد و در حقیقت محکمه اقدام به بدست آوردن شهادت مخفی نماید و بر اساس آن حکم صادر نماید این مورد یعنی اعتبار ادله اثبات به صورت مخفی در مواد ۱۱۲ تا ۱۱۸ قانون اجراءات جزایی افغانستان، موصوب ۱۳۹۳ ه. ش درج شده است و در قانون مبارزه علیه موادمخدر افغانستان در برخی موارد پذیرفته شده است و اعتبار ادله اثبات به صورت مخفی در قانون مبارزه علیه موادمخدر افغانستان در برخی موارد پذیرفته شده است و این روش اگرچه به نفع شهود است ولی از سوی دیگر به ضرر متهم خواهد بود و حق جهانی و انسانی متهم با این روش نقض خواهد شد در هر صورت ماده پنجاهم قانون مبارزه علیه مواد مخدر (۱۳۸۴) بر ادله

اثبات مخفی در امور مواد مخدر اشاره دارد: بند ۱ ماده مذکور به مراجع ضبط قضایی اجازه می دهد که آنها می توانند به منظور جلوگیری، کشف و تحقیق جرایم مواد مخدر ... از همکاران مخفی استفاده نمایند بند ۶ همین ماده مقرر داشته است که همکاران مخفی می توانند در محکمه ادای شهادت نمایند. بند ۵ ماده مذکور پیش بینی کرده است که: در صورت موجودیت دلایل معقول، مبنی بر اینکه افشای نام همکار مخفی موجب خطر به وی می گردد و یا اینکه جریان تحقیقات قانونی را به مخاطره مواجه می سازد، هویت وی بر اساس حکم محکمه مربوطه مخفی نگهداشته شده و تا زمان ختم تحقیقات یا صدور حکم بعدی محکمه، برای شخص دیگری افشا نگردد و شیوه ها، و مسائل و تخنیکهای استعمال شده در تحقیقات نیز سری می ماند. همانطور که ملاحظه می گردد، بر طبق این ماده، هویت همکار مخفی که می تواند در یک دوسیه مربوط به مواد مخدر شاهد باشد تا صدور حکم محکمه مخفی بماند. این ماده قانونی، حق سؤال متهم و وکیل مدافع وی از شهود را، که بر طبق اسناد بین المللی مذکور و ماده ۵۳ و ۵۵ قانون اجرائات جزایی موقت افغانستان و نیز قوانین نافذ کشور ما، تضمین شده است، به مخاطره می اندازد، زیرا هرگاه هویت شاهد آشکار نگردد امکان سوال، اعتراض و بررسی صحت و سقم شهادت وی، برای متهم و وکیل مدافع اش با سختی مواجه می گردد. هر چند باید اذعان نمود که مبارزه با قاچاق مواد مخدر که از جرایم سازمان یافته است و مقامات قضایی در مبارزه با آن، چه بسا با باندهای بین المللی که خطرناکند مواجه می گردند؛ اما حقوق متهم و برگراری محاکمه عادلانه آنقدر مهم است که به هیچ وجه نمی شود از موازین آن عدول کرد. خوشبختانه، برای جمع میان دو محذور، در همان قانون مبارزه علیه مواد مخدر مقرراتی وجود دارد که با تمسک به آنها می توان راه صواب را برگزید، بند ۶ ماده ۳۴ قانون مبارزه علیه مواد مخدر مقرر می دارد: رسیدگی به جرایم مواد مخدر مطابق احکام قانون تشکیل و صلاحیت محاکم قوه قضائیه جمهوری اسلامی افغانستان و سایر قوانین مربوطه صورت می گیرد، و بند ۱ ماده ۳۵ همان قانون تصریح می کند: تحقیق، تعقیب عدلی و محاکمه اشخاص شامل در جرایم قاچاق مواد مخدر مطابق احکام قانون اجرائات جزایی و سایر اسناد تقنینی نافذ و مجازات آنها مطابق احکام این قانون صورت می گیرد ... از دو ماده فوق این نتیجه بدست می آید: آندسته از حقوق لازم الاجرای مظنون و متهم در جریان تحقیق، تعقیب عدلی و محاکمه که در قانون اجرائات جزایی و دیگر قوانین (به شمول قانون اساسی) به رسمیت شناخته شده است، در رسیدگی به جرایم

قاچاق مواد مخدر هم باید رعایت گردد بنابراین، در مورد بحث، هرگاه مخفی ماندن هویت شهود(همکاران مخفی) باعث اخلال و لطمه زدن به حق مظنون یا متهم و وکیل آنها بر سؤال و اعتراض به مفاد شهادت این افراد شود، موجب بی اعتباری چنین شهادتی نزد محکمه خواهد شد زیرا بر طبق ماده هفتم قانون اجرائات جزایی موقت: دلایل و شواهدی که بدون رعایت احکام قانون جمع آوری شده باشد، فاقد اعتبار بوده، محکمه نمی تواند مستند به آن حکم نماید و ماده ۱۹ قانون اجرائات جزایی بر اصل قانونی بودن ادله اثبات و همچنین بر اصل قانونی بودن نحوه احراز دلیل دلالت دارد.

نتیجه گیری

اقامه شهادت یکی از مصادیق ادله اثبات دعوا است که در ماده ماده ۱۹ قانون اجراءات جزایی و نیز در ماده ۲۷۲ قانون اصول محاکمات مدنی افغانستان ذکر شده است و مباحث شهادت در قوانین مدنی، تجارتی و جزایی کشور ما به صورت فشرده و جسته و گریخته بیان شده است و عموماً شرایط شاهد را به فقه اسلامی واگذار نموده است اما در سال ۱۳۹۳ ه. ش با تصویب قانون اجراءات جزایی افغانستان، فصلی به مباحث شهادت (مواد ۲۵ تا ۴۳) اختصاص یافت و نیز فصلی برای محافظت از شهود (مواد ۵۳ تا ۵۵) به تحریر در آمد و نیز راجع به کشف مخفی جرایم و استفاده از شهود مخفی در این قانون سخن به میان آمد که تحول عظیمی در باب شهادت شهود در عرصه دعاوی کیفری (جزایی) محسوب می گردد و در این تحقیق تلاش نمودیم تا شیوه‌های حمایت از شهود را در عرصه محاکمه و جلسات قضایی مورد بحث قرار دهیم که بر اساس پیشرفت علوم و فنون قضایی از یک طرف و انکشاف تکنالوژی و استفاده درست از آنها برای تامین عدالت جزایی از سوی دیگر توجه نمودیم و به این نتیجه رسیدیم قانون گذار ما برای حمایت از شهود به صورت آشکارا به غیر علنی نمودن جلسه دادرسی توجه نکرده است اگرچه می توان این غیر علنی بودن استماع شهادت و یا تمام جلسه قضایی برای حفظ جان شهود را از مواد قانونی استنباط نمود و روش دیگر، مخفی نمودن هویت شاهد است که این امر در حقوق کیفری افغانستان پذیرفته شده است و همچنان استفاده از وسایل ارتباط از راه دور به صورت آنلاین و زنده مورد پذیرش قرار گرفته است و استفاده از نوار ضبط شده صوتی و تصویری را می توان مکانیزم دیگری در این عرصه، لحاظ کرد و ساقط کردن حق سوال متهم از شاهد، نیز می تواند برای حمایت از شاهد باشد که به صورت صریح در قوانین ما بیان نشده است و در مجموع می توانیم حقوق جزای افغانستان را، حمایت کننده از شهود و هماهنگ با فرهنگ استفاده بهینه از تکنالوژی برای اجرای عدالت جزایی بدانیم.

منابع

۱. آخوندی، دکتر محمود، آئین دادرسی کیفری، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۲، چاپ سوم، ۱۳۷۲ش.
۲. آزمایش، دکتر علی، رعایت حقوق فردی در دادرسی بین المللی کیفری، مجموعه مقالات اولین همایش بین المللی بررسی مسائل حقوق بین الملل بشر، تهران دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۱ش.
۳. آشوری، دکتر محمد، آیین دادرسی کیفری، ج ۲، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۶ش.
۴. اساسنامه دیوان کیفری بین المللی و سند نهایی کنفرانس دیپلماتیک رم، تهران، دفتر امور بین الملل قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۷ش.
۵. امامی، دکتر سید حسن، حقوق مدنی، ج ۶، انتشارات اسلامی، ۱۳۴۲ش.
۶. امیرارجمند، دکتر اردشیر، مجموعه اسناد بین المللی حقوق بشر (اسناد جهانی)، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۱ش.
۷. امیرارجمند، دکتر اردشیر، مجموعه اسناد بین المللی حقوق بشر (اسناد منطقه ای)، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۸۵ش.
۸. انصاری، دکتر ولی الله، کشف علمی جرایم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۰ش.
۹. باقری نژاد، زینب، مقاله: حمایت از شهود در فرآیند کیفری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم (نشریه پلیس پیشگیری نیروی انتظامی) سال سوم، شماره ۶، بهار ۱۳۷۸ش.
۱۰. بهرامی، دکتر بهرام، ادله اثبات، تهران، نگاه بینه، ۱۳۸۷ش.
۱۱. جعفر لنگرودی، دکتر محمد جعفر، مکتب های حقوقی در اسلام، گنج دانش، ۱۳۷۰ش.
۱۲. حاجی ده آبادی، دکتر احمد، قواعد فقه دیات (مطالعه تطبیقی در مذاهب اسلامی)، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۴ش.
۱۳. حسینی نژاد، دکتر حسینقلی، ادله اثبات دعوی، تهران، دانش نگار، ۱۳۸۱ش.
۱۴. حمایتی واقف، دکتر احمد علی، ادله اثبات دعوی، تهران، دانش نگار، ۱۳۸۷ش.
۱۵. خوینی، غفور، بررسی تطبیقی ادله اثبات دعوا، پایان نامه دکتری، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶ش.
۱۶. دیانی، دکتر عبدالرسول، ادله اثبات دعوا در امور مدنی و کیفری، تهران، تدریس، ۱۳۸۵ش.
۱۷. ساکت، محمد حسین، دادرسی در حقوق اسلامی، نشر میزان، ۱۳۸۲ش.
۱۸. سنگلجی، محمد، قضا در اسلام، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۸ش.
۱۹. شاملو احمدی، محمد حسین، دادسرا و تحقیقات مقدماتی، صص ۲۸۴ و ۲۸۳، نشر دادیار، چاپ دوم، ۱۳۸۳ش.
۲۰. شکاری، دکتر روشنعلی، ادله اثبات دعوی، انتشارات نسل نیکان، ۱۳۸۱ش.
۲۱. شیخ نیا، دکتر امیر حسین، ادله اثبات دعوی، شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، ۱۳۷۴ش.
۲۲. صدر زاده افشار، دکتر سید محسن، ادله اثبات دعوی در حقوق ایران، مرکز نشر دانشگاه تهران، ۱۳۶۹ش.
۲۳. عظیمی، دکتر محمد، ادله اثبات دعوی، انتشارات هادی، ۱۳۷۲ش.
۲۴. علامه، دکتر غلام حیدر، حق دفاع متهم در اسناد بین المللی و قوانین افغانستان، ماهنامه عدالت، کابل، وزارت عدلیه افغانستان، شماره ۴۵، ۱۳۸۵ش.
۲۵. غلامی، دکتر حسین، رهنمود حقوقی برای پلیس افغانستان، مؤسسه GTZ آلمان، کابل، ۱۳۸۵ش.
۲۶. قائم مقام فراهانی، دکتر عبدالمجید، ادله اثبات دعوی بین المللی و داخلی، تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۷۹ش.
۲۷. قانون اجراءات جزایی محاکم عسکری افغانستان، جریده رسمی وزارت عدلیه، شماره ۸۷۶، کابل، ۱۳۸۴ش.
۲۸. قانون اجراءات جزایی موقت افغانستان، کابل، جریده رسمی وزارت عدلیه، شماره ۱۳۸۲، ۸۲۰ش.
۲۹. قانون اجراءات جزایی افغانستان ف مصوب ۱۳۹۳ ه.ش.
۳۰. قانون اساسی افغانستان جمهوری اسلامی افغانستان، کابل، جریده رسمی وزارت عدلیه شماره ۱۳۸۳، ۸۱۸ش.
۳۱. قانون پولیس (پلیس) افغانستان، کابل، جریده رسمی وزارت عدلیه، شماره ۱۳۸۴، ۸۶۲ش.
۳۲. قانون تشکیلات و صلاحیت محاکم، همان، شماره ۸۵۱، کابل، ۱۳۸۴ش.
۳۳. قانون تشکیلات و صلاحیت قوه قضائیه افغانستان، مصوب ۱۳۹۲ ه.ش.

۳۴. قانون جزای افغانستان، کابل، جریده رسمی وزارت عدلیه، شماره ۳۴۷، ۱۳۵۵ ش.
۳۵. قانون رسیدگی به تخلفات اطفال، همان، شماره ۸۴۶، کابل، ۱۳۸۴ ش.
۳۶. قانون مبارزه علیه ارتشاء و فساد اداری، همان، شماره ۸۳۸، کابل، ۱۳۸۳ ش.
۳۷. قانون مبارزه علیه تطهیر پول و عواید ناشی از جرایم، همان، شماره ۸۴۰، کابل، ۱۳۸۳ ش.
۳۸. قانون مبارزه علیه تمویل تروریزیم، همان، شماره ۸۳۹، کابل، ۱۳۸۳ ش.
۳۹. قانون مبارزه علیه مواد مخدر، همان، شماره ۸۷۵، کابل، ۱۳۸۴ ش.
۴۰. قانون محابیس و توقیف خانه ها، همان، شماره ۸۵۲، کابل، ۱۳۸۴ ش.
۴۱. قانون محاکم عسکری، همان، شماره ۸۶۶، کابل، ۱۳۸۴ ش.
۴۲. کاتوزیان، دکتر ناصر، اثبات و دلیل اثبات، ج ۲، تهران، میزان، ۱۳۸۳ ش.
۴۳. کاتوزیان، دکتر ناصر، مقدمه علم حقوق، نشر دادگستر، ۱۳۸۱ ش.
۴۴. کریمی، دکتر عباس، ادله اثبات دعوا، تهران، میزان، ۱۳۸۷ ش.
۴۵. کریمی، حسین، موازین قضایی از دیدگاه امام خمینی، قم، شکوری، چاپ اول ۱۳۶۵ ش.
۴۶. گروه پژوهشی حقوق دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ادله اثبات دعوی کیفری، مشهد، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ چهارم، ۱۳۷۸ ش.
۴۷. گلدوزیان، دکتر ایرج، ادله اثبات دعوا در امور مدنی و کیفری، تهران، تدریس، ۱۳۸۵ ش.
۴۸. گورر، الکساندر و دیگران، رهنمود انستیتوت ماکس پلانک پیرامون موازین محاکمه عادلانه، انستیتوت حقوق مقایسوی عام و حقوق بین الملل ماکس پلانک، آلمان، هایدلبرگ، چاپ سوم، کابل، ۱۳۸۵ ش.
۴۹. محقق داماد، دکتر سید مصطفی، قواعد فقه، ج ۳، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۱ ش.
۵۰. مدنی، دکتر سید جلال الدین مدنی، ادله اثبات دعوی، انتشارات پایدار، ۱۳۷۹ ش.
۵۱. موسوی بجنوردی، آیت الله سید محمد، قواعد فقهیه، دو جلدی، تهران، مجد، ۱۳۸۷ ش.
۵۲. میر محمد صادقی، دکتر حسین، جرایم علیه اموال و مالکیت، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۲ ش.
۵۳. میر محمد صادقی، دکتر حسین، جرایم علیه اشخاص، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۶ ش.
۵۴. هاشمی، دکتر سید محمد، حقوق بشر و آزادی های اساسی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴ ش.
۵۵. قانون مدنی جمهوری اسلامی افغانستان.
۵۶. قانون تجارت جمهوری اسلامی افغانستان.
۵۷. قانون اصول محاکمات مدنی جمهوری اسلامی افغانستان.
۵۸. قانون اصول محاکمات تجارتي جمهوری اسلامی افغانستان.
۵۹. قانون مجازات اسلامی ایران.
۶۰. کارین الیت و فرانسیس کوئین، حقوق جزا، ترجمه: آوا واحدی نوایی و نسترن غضنفری، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۷ ش.
۶۱. صدر، آیت الله سید محمد باقر، قواعد کلی استنباط، دو جلدی، مترجم: اسلامی، رضا، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۴ ش.
۶۲. متین دفتری، احمد، آیین دادرسی مدنی و بارزگانی، تهران: انتشارات بانک ملی، ۱۳۴۸ ش.
۶۳. محمدی، دکتر ابوالحسن، قواعد فقه، تهران: بنیاد میزان، چاپ دهم، پاییز ۱۳۸۷ ش.
۶۴. گودرزی، دکتر فرامرز، وکیانی، دکتر مهرزاد، پزشکی قانونی برای دانشجویان رشته حقوق، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۶ ش.
۶۵. لنگرودی، محمد جعفر، ترمینوزی حقوق، چاپ پنجم، تهران: گنج دانش، ۱۳۷۰ ش.
۶۶. حجتی کرمانی، علی، سیر قضاوت در ادوار مختلف تاریخ، تهران: انتشارات مشعل، ۱۳۶۹ ش.
۶۷. سنگلجی، محمد، آیین دادرسی در اسلام، چاپ اول، قم: انتشارات طه، ۱۳۶۹ ش.
۶۸. محمدی، ابوالحسن، مبانی استنباط حقوق اسلامی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۵ ش.
۶۹. قبله ای خوبی، خلیل، آیات الاحکام، بخش جزا، تهران: سمت، چاپ چهارم، ۱۳۸۷ ش.
۷۰. مغنیه، محمد جواد، فقه تطبیقی مذاهب پنجگانه، ترجمه کاظم پور، جواد، تهران: انتشارات بنیاد علوم اسلامی، ۱۳۶۳ ش.